

Rádiószékház-tervek tegnap. És ma?

HECKENAST GÁBOR

heckenast@chello.hu

A világon egyedül a Magyar Rádió volt abban a szerencsés helyzetben, hogy megindulásakor nem kellett stúdióházat építenie, hanem elég volt az immár több, mint harminc éve működő Telefonhírmondó Rákóczi út 22. sz. alatti stúdióinak kibővítése és korszerűsítése. Rövidesen kiderült azonban, hogy ez az első pillanatra szerencsésnek látszó szituáció a gyorsan fejlődő rádiózás számára mégsem jelent végleges megoldást, és sürgősen új elhelyezést kellett keresni...

A műsorszolgáltatási koncessziót elnyert Magyar Telefonhírmondó és Rádió Rt, a műszaki berendezéseket üzemeltető Magyar Postával egyetértve, a Sándor Főherceg utca (ma Bródy Sándor utca) 7. sz. alatti épületben, és a hozzá tartozó telekben vélte a Rádió végleges otthonát megtalálni. 1927 őszén merült fel az új stúdióépület létesítésének a gondolata. Ez a gondolat már hosszabb ideje részét képezte annak a nagyszabású tervnek, hogy a Magyar Távirati Iroda és társvállalatai, amelyek közé tartozott a Magyar Telefonhírmondó és Rádió Részvénytársaság is, közös székházat kapjanak. Erre a célra a konzern rövidesen megvásárolta a már említett Sándor u. 7. szám alatti ingatlant. Ez a környék akkor Budapest csendes, elegáns negyede volt, s központi fekvése miatt ideálisnak látszott arra, hogy helyet adjon a Magyar Távirati Irodának, a Magyar Film Irodának, a Magyar Hirdető Irodának és a Rádióknak. Az ingatlanon kétemeletes, szolid épület állott, két hátranyúló oldalszárnnyal, és tágas udvarral. A meglévő épületre két újabb emeletet húztak, és teljesen új, kétemeletes épületet emeltek a belső udvar déli oldalán. Ez az épület lett a Rádió otthona. Az épület egy nagy és egy kis stúdiót foglalt magában (1. ábra).

A Rádió az új otthonát meglehetősen gyorsan kinőtte. Az 1928-ra elkészült „Rádióépület” két ütemben kibővítésre került. Először 1932-34 között, amikor is megépült a mai 2., 3. és a 6. stúdió. Ebben az első építési szakaszban még további hét, kisebb stúdióval, vagy stúdiójellegű teremmel (pl. próbateremmel) bővült a székház. Majd 1939-40 között erre a részre, tehát a 2. és 3. stúdió fölé további két emeletet húztak még fel. Ekkor egy új stúdió létesült. A bővítést szükségessé tette az egyre változatosabbá váló műsor, és a műsoridő növekedése, főleg a második műsor (Budapest II.) megindulása.

A Rádióknak ezen épületeit a következő évtizedek során számtalanszor átépítették, modernizálták, az egyes helyiségek funkciója gyakran változott, olykor megszűnt.

A háború utáni évek, körülbelül 1949-50-ig, a háborús károk elhárításával, az újjáépítéssel teltek el. A kommunista hatalomátvétel után az új kormányzat számára igen fontossá vált a Rádió, mint a leghatékonyabb agitációs- és propagandaeszköz. Azonnal hozzá is kezdtek fejlesztéséhez. Még 1949-ben megszerezték a Szent-

királyi utca 25/a sz. alatti lakóépületet a külföldre irányuló, rövidhullámú (RH) adások szerkesztőségei számára. És még ugyanabban az évben elkezdődött egy új stúdióépület építése a Szentkirályi u. 25/b alatt. Ezt az új épületet stúdiócéllra tervezték, tehát nem meglévő épület átalakításáról van szó. Ez az első olyan része a Rádióknak, ahol a stúdiók eleve a decentralizált technikát figyelembevéve kerültek kialakításra, tehát minden stúdió mellé technikai helyiség épült, amelynek egy vagy két hangszigetelt áttekintő ablaka volt a stúdió felé. Itt épültek a stúdiók első ízben „ház a házban” elven, tehát kettős falakkal, padlózattal és mennyezettel, hogy az épületszerkezet által kívülről vagy belülről felvett úgynevezett testhangok és az egymás közötti áthallás ellen is szigetelve legyenek.

1. ábra
A Rádióépület a Sándor utcai kapualjából nézve

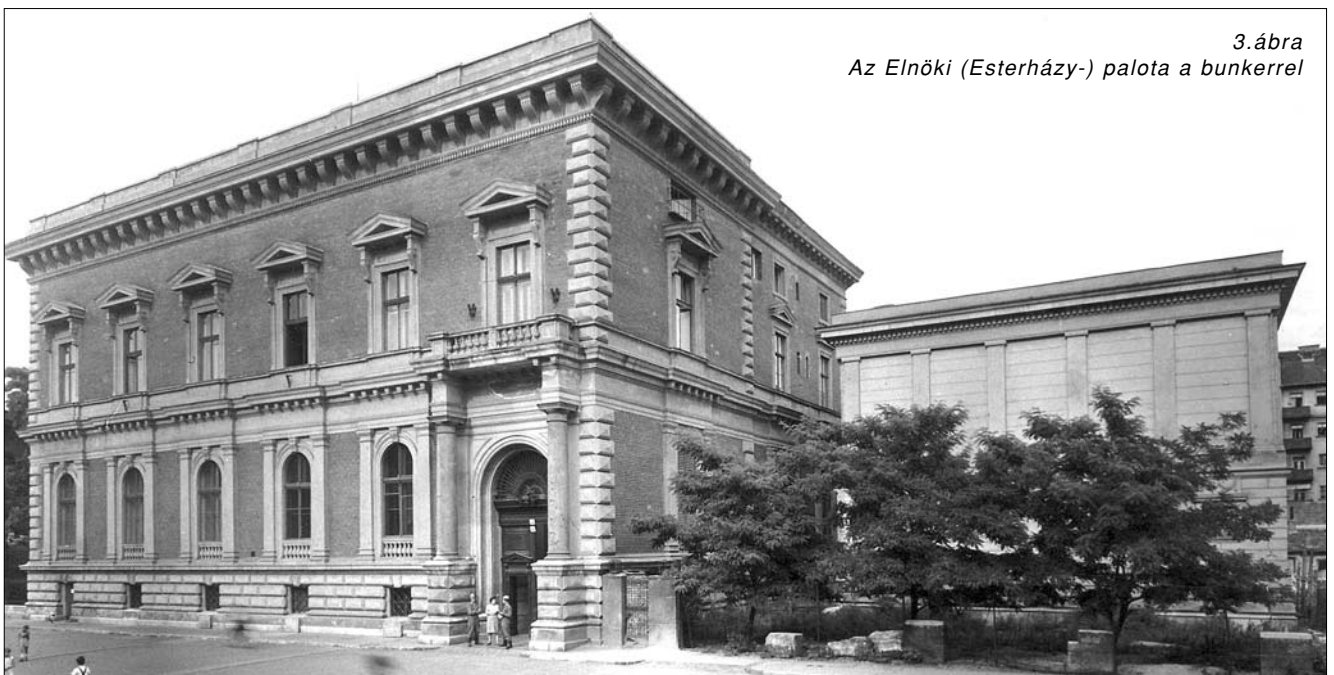

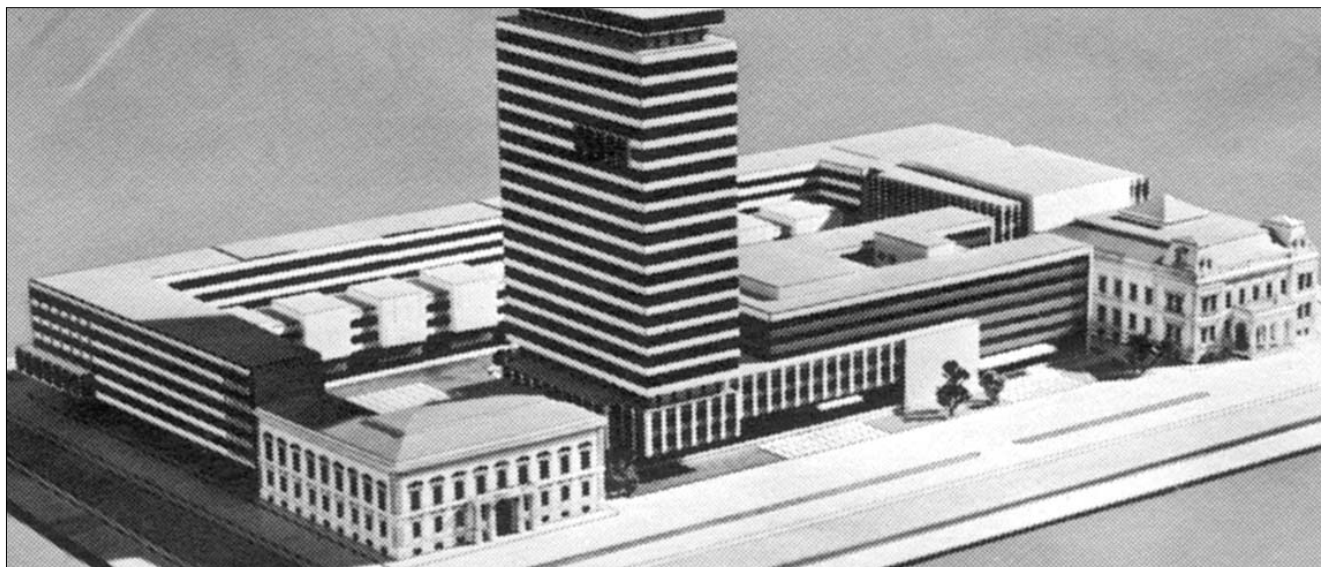
Az épület sajnos két szakaszban épült. Az első szakaszban – 1949-50 között – valószínűleg pénzügyi okokból csak a földszint és az első emelet épült meg, de olyan szerkezettel, amely lehetővé tette a későbbiekben további három emelet ráépítését. Ebben az épületrészben négy kis és két közepes stúdió létesült. A második ütemben (1957-59) további két kisebb és két nagy stúdió épült (2. ábra).

Közben, a köztársasági elnöki poszt megszűnése után, 1950-ben, a Rádió akkori elnöke, Szirmai István megszerezte a Rádióknak a megüresedő volt Elnöki Palotát, a Pollák Mihály térre néző egykori Esterházy palotát. (Ebben van a nyilvános adásoknál sokszor használt Márványterem.) A palota melletti üres telken 1952-ben rekordgyorsasággal két stúdiót magába foglaló vasbeton légó bunkert építettek (3. ábra).

Az eddig elmondottakból is érzékelhető, hogy a Rádió épületállománya már az ötvenes évek végén is meglehetősen heterogén volt. Egyes épületek még a 19. században épültek, mások az 1920-30-as években, és ismét mások az 50-60-as évtizedben. Ennek ismeretében joggal merülhet fel az a kérdés, hogy soha nem gondolt senki arra, hogy a Rádió más helyen, egy teljesen új központot, székházat kapjon, vagy hogy legalább a soron következő bővítések, átalakítások, esetleges új épületrészek valamilyen egységes távlati koncepcióhoz igazodva kerüljenek megvalósításra? A válasz egyszerű: dehogynem. Tudjuk például, hogy a Magyar Telefontársaság és Rádió Rt. még a háború előtti években megvásárolt a Vadaskerti úton, a Húvösvölgy közelében egy telket a leendő Televízió számára. Arról, hogy volt-e valami szándék arra, hogy a Rádió, vagy annak valamelyik részlege is ide költözzék majd, nincs tudomásunk. De nem is lett volna különösen indokolt akkor a Rádió jövőbeli elhelyezésével foglalkozni, hiszen az éppen befejezett bővítésekkel az akkor felmerülő igények hosszabb időn át kielégíthetőnek látszottak.

Az új telephely gondolata a 60-as évek elején, Herman László műszaki igazgatósága alatt vetődött fel. A szóbajövő terület a Petőfi híd budai hídfőjétől az összekötő vasúti híd felé eső terület lett volna, ahol most az új egyetemi épületek állnak. Akkor még a teljes terület beépítetlen volt. Alternatívaként szóba jött az Alkotás út sarkán, a Novotel Szállóval szemben ma is beépítetlenül álló telek is, de erre még tanulmányterv sem készült.

4. ábra A nánási terv makettje

A hatvanas évek második felében a Magyar Televízió számára is létkérdéssé vált egy új székház építése. Elkezdődött a helykeresés. Szóba jött az Árpád híd budai hídfője, a Hajógyári-sziget, ragyogó elhelyezési lehetőség adódott volna az Őrs vezér tér Kőbánya felé eső oldalán, de ezt a HM képviselője az azóta megszűnt Finommechanikai Vállalat közelsége miatt megvétózta. Végre sikerült megállapodni a fővárossal az óbudai Arany-hegyen egy olyan terület kijelölésében, mely elég nagy volt ahhoz, hogy egy későbbi időpontban a Rádió is új stúdióházat építhessen fel ott. Ez a hely sem a televíziós összeköttetések szempontjából, sem közlekedésileg nem volt igazán kedvező, és elfogadása csak kompromisszumok árán volt lehetséges. A Televízió épületére tervpályázatot írtak ki, amelyen az első díjat Virág Csaba építésmérnök pályaműve nyerte el. Gyönyörű terv volt, predesztinálva arra, hogy első díjat nyerjen, de arra is, hogy soha ne épüljön fel. Nem is lett belőle semmi. Ugyanis a Főváros által megkövetelt közműfejlesztés (út, víz, csatorna, villany, gáz) önmagában olyan összegbe került volna, amit az akkor egy céget alkotó Magyar Rádió és Televízió nem tudott vállalni.

Valamikor a hatvanas évek végén, valahol, felső szinten aztán olyan döntést hoztak, hogy a Rádió fejlesztését a meglévő épületekhez csatlakozva, az ezeket az épületeket is magába foglaló tömbben kell megoldani. Ennek alapján a Rádió 1968-69-ben Nánási Sándort és munkatársait (ÁÉTV) megbízta egy, az egész épülettömbre kiterjedő terv elkészítésével. Közben elkészült az ugyancsak Nánási által tervezett négyemeletes új Irodaház, amely jótékonyan beburkolja a már említett, lebonthatatlan bunkert is. Az egész tömbre vonatkozó Nánási-terv elkészült, sőt a makettje is, aminek fényképe sokáig díszítette az elnöki tanácsterem falát, a Rádió vezetősége annyira bízott akkor a megvalósulásában (4. ábra). Ezt a tervet azonban a Fővárosi Tanács 1970-ben nem tartotta elfogadhatónak, részben talán azért, mert az ő bevonásuk nélkül készült, részben tényleges hiányosságai miatt. A terv az Esterházy-

palota lebontásával számolt, s ezen a helyen egy toronyépületet kívánt volna létesíteni, ami városképi szempontból, a Nemzeti Múzeum mögött felnyúlva, valóban nem lett volna szerencsés megoldás. Ezért a Rádiót arra kötelezték, hogy a háztömb egészére, a Fővárosi Tanáccsal, az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériummal és a Magyar Építőművészek Szövetségével közösen nyilvános tervpályázatot írjon ki. Ehhez természetesen először is fel kellett mérni, milyen rendeltetésű, méretű és számú helyiségre lesz szüksége a Rádióknak a következő néhány évtizedben. Ez annál is nehezebb feladat volt, mert nem létezett egy hosszú időre érvényes műsorpolitikai-fejlesztési koncepció. Több hónapi munka után elkészült a pályázati kiírás.

A meghirdetett pályázatra elég sok pályamű érkezett be. A zsűri 1971 decemberében hirdetett eredményt. Első díjat Gulyás Zoltán és Patonai Dénes (Iparterv) pályaműve nyert, ezenkívül kiadták a második díjat, két pályaművet pedig megvásároltak. Az rögtön világos volt, hogy egyik terv sem valósítható meg teljes egészében, főleg a szükséges bontások miatt. Az azonban a pályázat nagy eredménye volt, hogy a Fővárosi Tanács a nyertes pályaművet távlati beépítési tervként elfogadta, így az első egy-két lépés megtételének megvolt a szabályos, hivatalos alapja.

Első lépésként a szabad területek beépítését kellett célul kitűzni. 1972-ben a Rádió megbízást adott Gulyás Zoltánnak, illetve az Ipartervnek, hogy tervezze meg a nagyzenekari stúdió épületegyüttesét, s a terv 1975-re el is készült. Egyetlen baj volt csupán: a beruházás olyan összegbe került volna, hogy az egyébként is szűkös költségvetési keret beruházásokra fordítható része azt nem tudta volna fedezni. Nem maradt más hátra, mint megváltoztatni az eredeti elképzelést, és első lépésként az Esterházy-palota melletti területre felépíteni az úgynevezett Üzemépületet.

Az Üzemépület a Rádió nagyon sok és különböző jellegű gondját volt hivatva enyhíteni. Ilyen volt például a szalagtár, az archívum. A másik ilyen mostoha té-

ma volt a Rádióban az étterem. Végül, a stúdiókapacitást is szeretnénk volna valahogy növelni, és az akkor már 20 éves, elavult központi kapcsolóterem kiváltásához is kellett valamilyen helyről gondoskodni.

A terveket a KÖZTI-ben Fekete Lajos, majd Schilling Zsolt készítette. A tervezés 1979-ben kezdődött, a kivitelezés pedig 1980-ban. Végül is az épületben a következő egységek létesültek: a földszinten konyha, az 1. emeleten az étterem, a 2. emeleten szalag- és hanglemeztár, a 3. emeleten a dokumentációs részleg feldolgozó szobái, katalógustára, a szalagkölcsonzés helyiségei, az adáselőkészítő, különböző irodák stb. A 4. emeleten 6 db műsorstúdió-komplexum, az új kapcsolóterem és az ott dolgozók tartózkodó helyiségei épültek. Maga az épület 1984-ben lett kész, de az egyes emeletek a bonyolult technológiai szerelések miatt csak egymás után, a rákövetkező években kerültek használatba. Az új központi kapcsolóterem pedig csak 1993 elején vette át az üzemet a régítől.

Már az 1971-es tervpályázat is számolt azzal, hogy a Rádió a tömbben található idegen épületeket, vagy azoknak legalább egy részét a saját céljaira igénybe veheti. Most irodákra volt szükség, és erre a célra a legalkalmasabbnak a Szentkirályi utca 27. alatti lakóház látszott, mert abban csupán 21 bérlemény volt. A bérlok számára a Rádióknak kellett cserelakásról gondoskodni. Az épületet az új feladatnak megfelelően át kellett építeni, illetve tatarozni. Végre 1984-re az épület kiürült, és 1990-ben beköltözésre készen állott.

1990 után a Rádió épületállománya már nem bővült tovább. Ez az épülettömb látható a Google Earth szatellitfelvételén (5. ábra). Megjegyzendő, hogy a 65 év alatt végrehajtott bővítések közül csupán a Szentkirályi utcai stúdióépület és az Üzemépületnek mintegy fele szolgált a Rádió műszaki kapacitásának növelését, a többi irodáknak és kiszolgáló részlegeknek biztosított helyet.

Az új székház építésének gondolata azonban nem került le a napirendről. 1990 után ismét, többször felmerült a Rádió elköltöztetésének gondolata. A korábbi próbálkozások óta azonban hosszú idő telt el, ami alatt a műsorszolgáltatás technikájában, a rádiózás jogi szabályozásában, társadalmi szerepében olyan mélyreható változások következtek be, amelyek a székházépítés egész kérdéskomplexumának újbóli átgondolására készítettek. A rádió mellett megjelent a televízió földi sugárzással, műholdakon és kábelben, bevezetés alatt van a mobil telefonokon való műsorterjesztés. A földfelszíni digitális adások felkínálják a műsorcsatornák megszőzörözésének a lehetőségét. A CD és DVD lemezekon kínált műsorok, valamint az Internet is jelentős versenytársa lett a rádióknak. Megszűnt a közszolgálati rádió monopolhelyzete, és a Médiatörvény alapján kereskedelmi rádiók sokasága kezdte meg működését. Megváltoztak a rádióhallgatási szokások, eltolódtak a csúcspontok. A rádiózás mobilizálódott és megnőtt a személyes jellege. A rádióvevő ma már nem családokhoz, háztartásokhoz kötődik, hanem kisméretű, személyes, hordozható vevő. Érdemes tehát néhány kérdést megvizsgálni.

Az első, és legfontosabb, hogy a megváltozott körülmények ellenére továbbra is szükség van-e a közszolgálati médiumokra? Erre a kérdésre kétféle válasz adható, amely egyben eldöntheti, hogy egyáltalán érdekes-e a további kérdéseket feltenni. Ha valaki úgy gondolja, hogy a közszolgálati rádió feladata ugyanaz, mint egy kereskedelmi rádióé, tehát, hogy profitot termeljen, akkor világosan ki kell mondani, hogy ilyen, a kereskedelmi rádiókkal versenyző közszolgálati rádióra nincs szükség. Nem érdemes a kereskedelmi rádiók számának további szaporítása egy közszolgálati köntösbe bujtatott csatornával, így ezzel az egész eszmevitatást be is lehet fejezni.

Ha azonban valaki úgy gondolja, mint e sorok írója is, hogy soha nagyobb szükség nem volt igazi értéket sugárzó, tárgyilagos és megbízható tájékoztatást adó rádióra, mint most, akkor a válasz erőteljes igen. Igen, szükség van a közszolgálati rádióra, mert annak feladatait egyetlen kereskedelmi adó sem vállalja, vállalhatja fel, mert az nem nyereségtermelő tevékenység. Azt pedig, hogy mik a közszolgálati rádió feladatai, pontosan meg kell határozni. Végre egyértelműen és hosszú távra érvényesen definiálni kell a közszolgálati fogalmát és meg kell határozni a közszolgálati rádióknak nemcsak a feladatait, de azt is, hogy mik nem tartoznak feladatuk körébe. Egyértelműen tisztázni kell finanszírozásának módját is, hogy ne kényszerüljön szellemi prostitúcióra. Mindezt pedig törvényben kellene rögzíteni. Erre jó lehetőséget adhat a jelenleg érvényben lévő, de teljesen elavult Médiatörvényt előbb-utóbb csak felváltó új törvény.

A második kérdés, hogy milyen legyen ez a közszolgálati rádió? Először is tudni kell, hogy hány műsort akarunk sugározni? Fog-e élni a közszolgálati rádió a digitalizálás adta lehetőséggel, és kibővíti-e műsorkínálatát? Akar-e és tud-e új, tematikus műsorokat indítani? Vagy esetleg még meglévő műsorai közül meg akarja-e valamelyiket szüntetni?

5. ábra

Műholdfelvétel a Rádiót magában foglaló háztömbről.

1. Bródy-épület,
2. Rádióépület a 6-os stúdióval és a Pagodával,
3. Üzemépület, 4. Elnöki palota, 5. Irodaház,
6. „Olasz” épület, 7. Szentkirályi u. 25/a. irodák,
8. Szentkirályi u. 25/b. stúdióépület, 9. Szentkirályi u. 27.

A nagy nemzeti rádiók törekedtek arra, hogy a közszolgálati rádiók feladatait saját apparátusukkal el tudják látni. Majdnem minden ilyen rádióknak volt és van saját zenekara, amely a nemzetközi porondon is kiemelkedő teljesítményt nyújt. Sok esetben a rádióknak van kórusa, esetleg könnyűzenei együttese. Van saját hírszolgálat, számos belföldi és külföldi tudósítóval. Rendez nyilvános adásokat, vetélkedőket, telefonos műsorokat. Van saját dramaturgiája, gyermek- és ifjúsági szerkesztősége, sportrovata sportriporterekkel. Van idegen nyelvű hírszolgálat, amely esetleg külön szervezetként működik. Ilyen volt a Magyar Rádió az ötvenes években, amikor még saját népi zenekara és színtársulata is volt. És bizonyos mértékig ilyen ma is.

De elképzelhető egy olyan rádió is, amelynek kevés számú, de magasan kvalifikált állandó munkatársa van, viszont nagyon sok külsős dolgozik be a műsorok létrehozásába. Bizonyos mértékig így működött a Magyar Rádió a háború előtt. Ma ez tovább fokozható, mert külső cégektől komplett, adáskész műsorok rendelhetők, persze megkövetelve a Rádió által előírt minőségi paraméterek betartását. Napjaink egyik csodaszere a gazdaságtalan működés felszámolására az „outsourcing”, az alaptevékenységhez nem szorosan kapcsolódó munkák „kiszervezése”. A hazai vállalatoknál, intézményeknél erre bő lehetőség nyílt, mert a szocializmus erőltetett centralizációs gazdaságpolitikája egyszerűen rákényszerítette őket az önellátásra, az autarchiára. A kis vállalatok megszűntek, vagy szövetkezetekbe tömörülve kisebb munkákat nem vállaltak el, az import pedig bonyolult bürokratikus és pénzügyi akadályokba ütközött. A kiszervezés a Rádiónál részben már megtörtént, de még további lehetőségek vannak. Természetesen arra vigyázni kell, hogy ne minden kívülről kerüljön be a műsorba. Ahogy minden jobb étteremnek van saját konyhája, amelynek specialitásai vonzzák a vendégeket, úgy a Rádióknak is kell néhány olyan szerkesztőség, műhely, amely az egyéni hangvételt biztosítja.

Lehet így is, lehet úgy is jó rádiót csinálni! De azt mindenképpen el kell dönteni, hogy milyen típusú rádiót akarunk, mert ettől függ, hogy milyen épületre van szükségünk. Az épületet illesszük a Rádióhoz, és ne a Rádiót egy épülethez.

A következő kérdés, amit vizsgálnunk kell, az, hogy van-e valamilyen alapvető, vagy speciális indok, érdek arra, hogy a Rádió székháza a jelenlegi helyén maradjon: A kategorikus válasz: nincs. Fel lehet hozni érvek, hogy nagyon jó a tömegközlekedése, ez ellen szól viszont az, hogy nehézkes az autós megközelítése és a Pollák Mihály téren végre elkészülő mélygarázs ellenére nem megoldott a parkolás. Ez tehát nem perdöntő érv. Az egyetlen komoly ellenérv az lehet, hogy a jelenlegi Rádió székház megvan, létezik és működik. És ez nem kevés.

A most következő kérdés hasonló az előbbihez: van-e valamilyen alapvető, vagy speciális indok, arra, hogy a Rádió jelenlegi helyéről elköltözzék? A kategorikus válasz itt is: nincs. Felhozható érvként, hogy az épület-állomány egy része elöregedett, nem igazán alkalmas

jelenlegi feladatára, hogy az egyes épületek nem optimálisan kapcsolódnak egymáshoz stb. És ez mind igaz is. De egy ügyes építész, részleges bontások, szanálások, átépítések árán, ezen bajok nagy részének orvoslására a jelenlegi helyen is találna megoldást. Persze pénz is kell hozzá, de valószínűleg nem annyi, mint egy új székház megépítéséhez.

Persze, ha ehhez a kérdéshez hozzáfűzzük azt is, hogy vajon feltétlenül a Főváros egyik legértékesebb részén kell a Rádióknak majdnem egy teljes háztömböt elfoglalnia, akkor erre is egyértelmű nemmel válaszolhatunk.

Ez a terület, a három műemlék épület kivételével, akár szanálás útján, más célra jó áron értékesíthetővé válhat. Itt tehát bizonyos érdekek is abba az irányba hathatnak, hogy a Rádió elköltözzék. Azt természetesen alaposan meg kell vizsgálni, hogy a jelenlegi épületek és telkek értékesítéséből befolyó összeg fedezné-e egy új, korszerű székház építésének és műszaki berendezéseinek bekerülési költségét. Meg kell találni azt a pénzügyi konstrukciót is, amely az új székház költségeit megelőlegezi. Az ugyanis nyilvánvaló, hogy először meg kell építeni az új központot, s azután lehet leállítani a régit. Ez az átmeneti időszak valószínűleg nem lenne rövid, mert a technológiai szerelési munkák várhatóan több időt igényelnek, mint maga az építkezés.

A Rádió működése nincs egy meghatározott helyhez kötve. Természetesen nem telepíthető akárhová, vagy legalább is nem célszerű nagyon távoli, nehezen elérhető, vagy nagyon zsúfolt, zajos vagy szennyezett környékre vinni. Törekedni kell arra, hogy leendő helye ne legyen szorosan körülépítve, hogy legyen elegendő hely későbbi elképzelések megvalósítására. De jó szándékkal, gondos mérlegeléssel biztosan lehet Budapesten megfelelő helyet találni.

Ha minden szerencsésen alakul, akkor talán lehetséges, hogy a százéves születésnapjához közeledő Rádió végül mégis csak kap egy új székházat?

Irodalom

- [1] A Magyar Rádió öt esztendeje 1925-1930. A Rádióélet kiadása, 1930.
- [2] A tízéves Magyar Rádió 1925-1935. Reprint kiadás, Ajtósi Dürer Kiadó, 1995.
- [3] Rádióhallgatók Lexikona. Vajda-Wichmann kiadása, Budapest, 1944.
- [4] A Magyar Rádió és Televízió kézikönyve. MR és MTV kiadása, 1958.
- [5] Lévai-Szabó: Rádió-Televízió Anno. RTV Minerva Kiadó, 1985.
- [6] 70 éves a Magyar Rádió 1925-1995. Magyar Rádió kiadása, 1995.
- [7] Heckenast-Horváth: A stúdiók világa. Ajtósi Dürer Kiadó, 1995.